

УДК 378.011

Раїса Пріма

Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID 0000-0002-3278-1900

Ольга Гончарук

Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID 0000-0001-8463-7401

Дмитро Пріма

Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID 0000-0002-2102-9932

Руслана Рославець

Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID 0000-0003-4564-4208
DOI 10.24139/2312-5993/2023.03/183-191

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТИ – ТРЕНД, СТРАТЕГІЯ Й ВИКЛИК ЧАСУ

Метою статті є аналіз наукових позицій щодо цифровізації освіти як тренду, стратегії в аспекті сучасних викликів. Для досягнення визначеної мети було використано такі методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів, матеріали періодичних видань із теми дослідження, інтерпретаційно-аналітичний метод, узагальнення. Актуалізовано значущість цифрової трансформації освітнього процесу, цифровізації та кросплатформованості як головних трендів загального ринку праці. Опрацьовано різні аспекти цифровізації освіти та розвитку інноваційних технологій в умовах цифрових трансформацій. Виявлено, що цифровізація як глобальне явище є об'єктивним чинником використання цифрових та інноваційних технологій в освіті; в свою чергу, актуалізація цифрових трансформацій пов'язана із розвитком штучного інтелекту, робототехніки, мобільно орієнтованих методів навчання, поширенням технологій віртуалізації інформації, формуванням практики використання електронних інформаційних баз і систем, а також становленням мереж постачальників ІКТ-послуг. У теоретичній площині, відповідно до визначеної мети, внесено уточнення щодо терміносистеми феномену цифровізації. Проаналізовано наукові позиції щодо цифровізації освіти як своєрідної зміни парадигми, стратегічної мети, складного і неоднозначного процесу. Підсумовано, що принципово важливим у стратегічному і тактичному плані є те, що завдяки цифровізації освітній процес стає більш мобільним, гнучким, персоналізованим та диференційованим, а це суттєво впливає на зміст освіти, методи, засоби та технології навчання, організаційні форми навчання й управління навчально-пізнавальною діяльністю, призводить до змін у діяльності і здобувачів вищої освіти, і науково-педагогічних працівників. Узагальнено, що цифровізація є одним із ключових стратегічних напрямків трансформації системи освіти, відповіддю на суспільні виклики сьогодення, що передбачає використання цифрових технологій в освітньому процесі з метою забезпечення якості та доступності освіти, посилення індивідуалізації та диференціації навчання, розвитку та поглиблення цифрової компетентності особистості.

Ключові слова: *освітній процес, стратегічна мета, сучасні виклики, трансформація системи освіти, цифровізація освіти, цифрова компетентність, цифрові технології.*

Постановка проблеми. Глобальність процесів переходу до цифрової економіки та цифрового суспільства актуалізують значущість цифрової трансформації освітнього процесу та цифровізації й кросплатформованості як головних трендів загального ринку праці. У проєкті Концепції Цифрової адженди України – 2020 наголошено, що цифровізація має стати об'єктом фокусного та комплексного державного управління (Цифрова адженда України – 2020, 2016).

Потреба у розвитку «електронного навчання і формування цифрової компетентності учасників освітнього процесу» актуалізована у наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про Національну освітню електронну платформу» (2018). При цьому важливо, щоб процес цифровізації розпочався із закладів вищої освіти, що передбачає технологічну та цифрову модернізацію його інфраструктури, створення безпечного цифрового освітнього середовища, розвиток цифрової компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників, здатних ефективно використовувати цифрові технології в освітньому процесі.

Вочевидь, цифровізація є значним викликом і, водночас, великим шансом для вітчизняної системи освіти у площині інтеграції з європейським освітнім простором через залучення додаткових ресурсів, оновлення ІТ-інфраструктури, підвищення якості освіти, спрямованість на індивідуалізацію та гнучкість освітнього процесу.

Аналіз актуальних досліджень засвідчив науковий інтерес зарубіжних (К. Бассет (C. Bassett), К. Гере (C. Gere), Г. Грибер (G. Creeber), М. Деузе (M. Deuze), Г. Крибер і Р. Мартін (G. Greeber & R. Martin), Л. Манович (L. Vanovich), Дж. Стоммел (J. Stommel), М. Хенд (M. Hand) і вітчизняних (В. Биков, Д. Галкін, М. Жалдак, М. Лещенко, П. Матюшко, О. Овчарук, В. Ребрина, О. Стрижак, М. Шишкіна, А. Яцишин) учених до проблеми цифровізації, цифрової трансформації в умовах глобалізації; конкретизації напрямів цифровізації закладу вищої освіти (Буйницька, Варченко-Троценко & Грицеляк, 2020).

Опрацьовуються різні аспекти цифровізації освіти та розвитку інноваційних технологій в умовах цифрових трансформацій (Биков, Спірін, Пінчук, 2017; Bykov, Gurzhiy, Zaichuk, Kartashova, Ivaniuk, Ovcharuk, 2021). Зокрема, виявлено, що цифровізація як глобальне явище є

об'єктивним чинником використання цифрових та інноваційних технологій в освіті; в свою чергу, актуалізація цифрових трансформацій пов'язана із розвитком штучного інтелекту, робототехніки, мобільно орієнтованих методів навчання, поширенням технологій віртуалізації інформації, формуванням практики використання електронних інформаційних баз і систем, а також становленням мереж постачальників ІКТ-послуг (Биков, Спірін, Пінчук, 2017, с. 192).

У площині порушеної проблеми заслуговує на увагу здійснений ученими аналіз тенденцій цифрового суспільства, цифрових трендів та викликів для освіти України, упорядкованість гармонізації освітніх тенденцій з європейськими та світовими науковими ініціативами (Карташова, Пліш, 2020). Однак, попри виявлений науковою спільнотою інтерес до порушеної проблеми, питання цифровізації освіти як стратегії у площині сучасних викликів і перспектив, на наш погляд, потребують ґрунтовного опрацювання.

Метою статті є аналіз наукових позицій щодо цифровізації освіти як тренду, стратегії в аспекті сучасних викликів.

Для досягнення визначеної мети було використано такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів, матеріали періодичних видань із теми дослідження, інтерпретаційно-аналітичний метод, узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних реаліях розвитку вітчизняної системи освіти цифровізація є новим «трендом» і водночас пріоритетним напрямом її модернізації. Зважаючи на те, що цифровізація сьогодні набула масового характеру, цей феномен, за твердженням учених, в аспекті сучасних викликів може бути дослідженим у різних вимірах – як стратегічна ціль, як результат динамізації розвитку технологій та зростання темпів інноваційної активності, як соціокультурний феномен, як інструмент забезпечення організації функціонування системи освіти в умовах дистанціювання та прагнення учасників освітніх процесів зберегти гнучкість і автономність навчання (Крамаренко, Фонарюк, Зацеркіна, 2022, с. 397). А відтак, вважаємо за необхідне, передусім, внести уточнення щодо терміносистеми феномену цифровізації.

Існує думка, що цифровізація (англ. digitalization) передбачає насичення фізичного світу відповідними електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що своєю чергою реально

уможливлює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір (Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр., 2018); відбувається перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (online) (Україна 2030 Е – країна з розвинутою цифровою економікою, 2019).

Заслугує на увагу позиція С. Карплюка щодо характеристики поняття «цифровізація» як «своєрідної зміни парадигми...», яка «...сприяє спрощенню освітнього процесу, роблячи його більш гнучким, пристосованим до реалій сучасного дня, що, водночас, забезпечує формування конкурентоспроможних професіоналів» (Карплюк, 2019), позаяк «це не лише інструмент, а середовище існування, яке відкриває нові можливості: навчання в будь-який зручний час, безперервну освіту, можливість проєктувати індивідуальні освітні маршрути, зі споживачів електронних ресурсів статитворцями» (Карплюк, 2019, с. 192).

Згідно з Цифровою аджендою України, цифровізація є стратегічною ціллю, досягнення якої передбачає реалізацію трьох завдань – чинників успіху побудови цифрової системи освіти:

- стимулювання процесів проникнення технологій у програми навчання;
- поглинання цифрових технологій системою освіти та адаптація традиційних методик навчання до вимог високотехнологічного, постіндустріального суспільства, дотримуючись стратегії збалансованого використання традиційних та неформальних інструментів забезпечення освітніх процесів;
- інтенсифікація практичного використання технологій в освіті (Цифрова адженда України – 2020).

Ми солідарні з твердженням учених (Гуревич, Кадемія, Опушко, 2021), що «цифровізація системи освіти нині є сповна реальним процесом, а цей феномен практично вже ні в кого не викликає сумнівів. Така ситуація вбагатьох педагогів, управлінців і чиновників освіти створює ілюзію, що цифровізація – це майже панацея від усіх «бід», які нині переживає суспільство. Інакше кажучи, вона розглядається як умова та спосіб вирішення всіх без виключення актуальних проблем освіти та навчання». Видається слушним коментар авторів, що цифровізація є однією з ключових реалій життєдіяльності сучасної людини, а також соціально-економічного й

інформаційно-технологічного стану виробничих і культурно-освітніх відносин у суспільстві, яка призводить поки що переважно до загострення наявних суперечностей в освіті, насамперед, між «репродуктивною» та «продуктивною» стратегіями (напрямами) її модернізації» (Гуревич, Кадемія, Опушко, 2021, с. 32).

На думку вітчизняних дослідників (Арошенков, 2020; Кіндратець, 2019 та ін.), цифровізація є складним і неоднозначним процесом, де розвиток цифрових технологій, з одного боку, є прогресивним кроком до відкритого глобального суспільства, базованого на спільності цілей і цінностей. З іншого ж боку (так званий зворотній бік), наявна критика процесів цифровізації, що спричиняє втрату людиною свободи, маніпулювання її свідомістю, кризу ідентичності та гуманізму.

Вважаємо конструктивною позицію зарубіжних дослідників (Vedrenne-Cloquet, Benjamin, 2020), згідно з якою «поступове оцифрування освіти повинно розглядатися як тривалий прилив, який може бути «супердивідендом освіти», що покращує економіку в усьому світі. Однак, незважаючи на зміну парадигми цифрових технологій, їх упровадження, констатує вчений, залишається значно повільнішим, ніж це спостерігається в інших галузях. Переосмислення «цифрової освіти як послуги» може прискорити інтеграцію інноваційних освітніх технологій та краще підготувати суспільство до зайнятості у 21 столітті» (Vedrenne-Cloquet, Benjamin, 2020, с. 1).

Наголошується також на тому, що глобальна цифровізація формує новий тип культури сучасного суспільства – цифрову культуру, що потребує модернізації та розвитку системи професійної освіти у площині готовності до адекватного використання можливостей технологічних новацій та формування актуальних професійно значущих якостей, і зокрема, цифрової компетентності.

Принципово важливим у стратегічному і тактичному плані є те, що завдяки цифровізації освітній процес стає більш мобільним, гнучким, персоналізованим та диференційованим, а це суттєво впливає на зміст освіти, методи, засоби та технології навчання, організаційні форми навчання й управління навчально-пізнавальною діяльністю, призводить до змін у діяльності і здобувачів вищої освіти, і науково-педагогічних працівників.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, цифровізація є одним із ключових стратегічних напрямів трансформації системи освіти, відповіддю на суспільні виклики сьогодення, що

передбачає використання цифрових технологій в освітньому процесі з метою забезпечення якості та доступності освіти, посилення індивідуалізації та диференціації навчання, розвитку та поглибленню цифрової компетентності особистості. Розгортання цифрових освітніх форматів, поза сумнівом, активізує комплексні зрушення в архітектурі освіти загалом, неодмінні зміни звичних форм та методів навчання, пошук оптимальних шляхів упровадження цифровізації, цифрових технологій як інструментів персоналізації та автоматизації освітніх процесів, з чим ми і пов'язуємо перспективи подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

- Арешонков, В. Ю. (2020). Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді: Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Шляхи і механізми підвищення конкурентоспроможності університетів України» 19 листопада 2020 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2 (2). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/106/136>
- Areshonkov, V. Yu. (2020). Digitization of higher education: challenges and answers: Scientific report at the methodological seminar of the National Academy of Sciences of Ukraine "Ways and mechanisms of increasing the competitiveness of universities of Ukraine" November 19, 2020. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 2 (2))
- Биков, В., Спірін, О., Пінчук, О. (2017). Проблеми та завдання сучасного етапу інформатизації освіти. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)*. Київ: Видавничий дім «Сам», сс. 191–198 (Bykov, V., Spirin, O., Pinchuk, O. (2017). Problems and tasks of the modern stage of informatization of education. *Scientific support for the development of education in Ukraine: topical problems of theory and practice* (to the 25th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine). Kyiv: Sam Publishing House, pp. 191–198).
- Буйницька, О., Варченко-Троценко, Л., Грицеляк, Б. (2020). Цифровізація закладу вищої освіти. *Освітологічний дискурс*, 1, 64–79 (Buynytska, O., Varchenko-Trotsenko, L., Hrytselyak, B. (2020). Digitization of the institution of higher education. *Educational discourse*, 1, 64–79).
- Карплюк, С.О. (2019). Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку*. Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р.. К., сс. 188–197 (Karpluk, S. O. (2019). Peculiarities of digitization of the educational process in higher education. *Information and digital educational space of Ukraine: transformational processes and development prospects*. Materials of the methodological seminar of the National Academy of Sciences of Ukraine. April 4, 2019. K., pp. 188–197).
- Карташова, Л., Пліш, І. (2020). Цифровий порядок денний розвитку освіти: спрямованість на формування цифрових компетентностей. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та*

- психологія», 1 (11), 135–139 (Kartashova, L., Plish, I. (2020). The digital agenda of education development: focus on the formation of digital competences. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Pedagogy and Psychology series, 1 (11), 135–139).*
- Крамаренко, І., Фонарюк, О., Зацеркіна, М. (2022). Цифровізація освіти – нові виклики та перспективи розвитку. *Перспективи та інновації науки*, 2 (7), 392-404 (Kramarenko, I., Fonaryuk, O., Zatserkina, M. (2022). Digitization of education - new challenges and prospects for development. *Perspectives and innovations of science*, 2 (7), 392-404).
- Кіндратець, О. (2019). Проблеми цифрової трансформації освіти. In *Освіта як чинник формування креативних компетентностей в умовах цифрового суспільства: збірка тез міжнародної науково-практичної конференції*, 27-28 листопада 2019 р. (с.59-60). Запоріжжя: ЗНУ. https://web.znu.edu.ua/NIS//2019/zbirka_tez.pdf (Kindratets, O. (2019). Problems of digital transformation of education. In *Education as a factor in the formation of creative competences in the conditions of a digital society: collection of theses of the international scientific and practical conference*, November 27-28, 2019 (p. 59-60). Zaporizhzhia: ZNU).
- Про затвердження Положення про Національну освітню електронну платформу: наказ № 523 від 22 травня 2018 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE32154?an=103> (On the approval of the Regulations on the National Educational Electronic Platform: Order No. 523 of May 22, 2018).
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 17 січня 2018 р. №67-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the approval of the Concept for the development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and the approval of the plan of measures for its implementation" dated January 17, 2018. № 67. Kyiv).
- Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою. 2019. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (Ukraine 2030E is a country with a developed digital economy. 2019).
- Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року (проект). 2016. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (Digital Agenda of Ukraine - 2020 ("Digital Agenda" - 2020). Conceptual foundations (version 1.0). Priority areas, initiatives, projects of "digitalization" of Ukraine by 2020 (project). 2016).
- Цифрова адженда України – 2020. Available at: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (Digital agenda of Ukraine - 2020).

Bykov, V. Y., Gurzhiy, A. M., Zaichuk, V. O., Kartashova, L. A., Ivaniuk, I. V., Ovcharuk, O. V. (2021). Challenges and prospects of the use of digital learning instruments by teachers during the COVID-19 pandemic. *Science and Education*: зб. пр. XVI Міжнар. наук. конф. Хмельницький: ХНУ. С. 3–8.

Vedrenne-Cloquet, Benjamin (2020) *EdtechXGlobal founder: resetting the global economy with digital education*. URL: <https://www.hottopics.ht/21413/5-ways-to-speed-up-the-digitization-of-education/>

SUMMARY

Prima Raisa, Honcharuk Olga, Prima Dmytro, Ostapyovska Iryna, Roslavets Ruslana. Digitalization of education as a trend, strategy and challenge of the time.

The purpose of the article is the analysis of scientific positions on digitalization of education as a trend, strategy in the aspect of modern challenges. To achieve the defined goal, the following research methods were used: theoretical analysis of scientific literature, regulatory and legal documents, materials of periodicals on the topic of research, interpretive and analytical method, generalization. The significance of the digital transformation of the educational process, digitization and cross-platform as the main trends of the general labor market has been updated. Various aspects of the digitalization of education and the development of innovative technologies in the conditions of digital transformations have been elaborated. It was found that digitization as a global phenomenon is an objective factor in the use of digital and innovative technologies in education; in turn, the actualization of digital transformations is associated with the development of artificial intelligence, robotics, mobile-oriented learning methods, the spread of information virtualization technologies, the formation of the practice of using electronic information bases and systems, as well as the formation of networks of ICT service providers. In the theoretical plane, in accordance with the defined goal, clarifications were made regarding the terminology of the digitalization phenomenon. Scientific positions on digitalization of education as a kind of paradigm shift, strategic goal, complex and ambiguous process are analyzed. It was concluded that it is fundamentally important from a strategic and tactical point of view that thanks to digitalization the educational process becomes more mobile, flexible, personalized and differentiated, and this significantly affects the content of education, methods, means and technologies of education, organizational forms of education and educational management cognitive activity, leads to changes in the activities of both higher education students and scientific and pedagogical workers. In the theoretical plane, in accordance with the defined goal, clarifications were made regarding the terminology of the digitalization phenomenon. Scientific positions on digitalization of education as a kind of paradigm shift, strategic goal, complex and ambiguous process are analyzed. It was concluded that it is fundamentally important from a strategic and tactical point of view that thanks to digitalization the educational process becomes more mobile, flexible, personalized and differentiated, and this significantly affects the content of education, methods, means and technologies of education, organizational forms of education and educational management cognitive activity, leads to changes in the activities of both higher education students and scientific and pedagogical workers. It is summarized that digitization is one of the key strategic directions of the transformation of the education system, a response to today's social challenges, which involves the use of digital technologies in the educational process in order to ensure the quality and accessibility of education, to

strengthen the individualization and differentiation of learning, to develop and deepen the digital competence of an individual.

Keywords: *educational process, strategic goal, modern challenges, transformation of the education system, digitalization of education, digital competence, digital technologies.*

378.017.4:321(477:4)

Любов Пшенична

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-2840-2189

Вікторія Лисянська

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID

DOI 10.24139/2312-5993/2023.03/191-208

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

*Українці мусять стати нацією,
коли не хочуть зостатися паріями серед народностей.*

Прийшов той час – час життя...

Михайло Грушевський

У статті розкрито вплив євроінтеграційних процесів на розвиток української державності. Основну увагу зосереджено на ціннісних орієнтаціях як загальнолюдських, так і в інтерпретації із європейськими. Обґрунтовано, що виховання громадянина і патріота України у закладах освіти зосереджені на духовних цінностях, які впливають на розвиток державності та прискорюють євроінтеграційні процеси. Визначено, що Україна розпочала шлях асоційованого члена Європейського Союзу у один із найважчих періодів своєї історії, у час протистояння зовнішній агресії та подолання її наслідків, а тому євроінтеграційні процеси, як ніколи, мають вагомий вплив на розвиток української державності.

Ключові слова: *Україна, євроінтеграційні процеси, Європейський Союз, демократія, державність, цінності, співпраця, загальнолюдські цінності, європейські цінності.*

Постановка проблеми. Характерною рисою сучасного світового розвитку є інтенсивний розвиток інтеграційних процесів, як у світі, так і в Європі. На європейському континенті цю функцію виконує Європейський Союз, де інтеграційні процеси у політичній, економічній, соціальній і духовній сферах є одним із характерних елементів сучасної Європи. Українська держава знаходиться у постійному розвитку, а тому питання європейської та євроатлантичної інтеграції є одним із найбільш складних і неоднозначних та відноситься до головних зовнішньополітичних пріоритетів України.